

Forskning om försörjningsstöd i svensk socialtjänst

En kunskapsöversikt

Anders Arnsvik
Maj 2008

Inledning

Flertalet rapporteringar som publicerats under de senaste åren har ur olika aspekter beskrivit barn- och ungdomsvården samt missbrukarvården. Fokus i rapporteringarna har oftast riktats mot de vård- och behandlingsinsatser som socialtjänsten erbjuder samt avsaknaden av resultat. Forskningen om metoder och organisering på socialbidragsområdet har hittills varit ett relativt eftersatt område i Sverige (Billquist & Dellgran 2003). Litteraturen som mer direkt behandlar arbetsätt, metodutveckling eller professionalisering på området är begränsad. Större empiriska studier (inte minst av utvärderande karaktär) lyser med några få undantag med sin frånvaro. Mycket få avhandlingar har berört specifika frågor kring socialbidragsarbetets organisering och metoder medan väsentligt fler har behandlat socialbidragstagandet, dess struktur och utveckling, ofta med socialpolitiska förtecken (Dellgran & Höjer 2000). Ett undantag utgörs av Ingrid Bybergs (2002) avhandling som jämför socialbidragsarbetets organisationsformer och upplägg i olika kommuner. Byberg fokuserar dock inte på specifika utrednings- eller rehabiliteringsinsatser för långtidsberoende bidragstagare. (*Det möjligas konst – om ekonomiskt bistånd, utredning och rehabilitering*, Peter Dellgran m fl, FoU-rapport 2005:4)

I det följande kommer tre områden att belysas

1. *Barnfamiljer med långvarigt biståndsmottagande med fokus på barnens situation*
2. *Klienter med långvarigt biståndsmottagande som inte kommit vidare till egenförsörjning – vad är utmärkande för gruppen?*
3. *Klienters erfarenheter av försörjningsstöd.*

Redogörelse för sökprocessen

Sökprocessen har gjorts i två steg, osystematisk och systematisk. De osystematiska sökningarna har bestått av genomgång av rapporter, utredningar och litteratur på FoU-nordväst. De systematiska sökningarna har gjorts via genomgång av följande databaser Googles Scholar och Libris. Sökorden/meningarna som använts i dessa databaser har varit *socialbidrag, fokus fattiga barn aktuella för försörjningsstöd, klienters erfarenheter av försörjningsstöd* samt *klienter med långvarigt biståndsmottagande/hur ser gruppen ut*.

Via Socialstyrelsen samt de socialtjänstanknutna FoU-enheternas hemsidor har hittats rapporter och utvärderingar som använts i varierande utsträckning. Det har inte varit relevant att i det här sammanhanget använda utländsk litteratur. Ett urval av referenser från olika rapporter har också medtagits i den här kunskapsöversikten.

Urvalsprocess

Frågeställningarna som är aktuella för den här kunskapsöversikten har inte belysts i någon större utsträckning. I den mån det finns dokumentation har dessa producerats under de senaste 10 åren. Texter som redovisas är direkt hämtade från olika rapporter och ambitionen har varit att sammanfatta det huvudsakliga innehållet i de rapporter som tangerar frågeställningarna i stället för att enbart hänvisa till de olika källorna.

Fokus fattiga barna aktuella för försörjningsstöd

Barns ekonomiska utsatthet (2000), Tapio Salonen, Rädda Barnen
www.rb.se

Studien har gjorts på uppdrag av Rädda Barnen med fokus på förekomsten av fattigdom bland barn i Sverige. Bland annat görs en jämförande studie av Barnkonventionens artikel 27 vilken formulerar varje barns rätt till "den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling". Detta innebär en långsiktig målsättning i Sverige, att inga barn skall behöva leva i hushåll som har en ekonomisk standard som ligger på en materiell nivå som understiger vad hushåll med socialbidrag traditionellt tvingats leva på. En fullständig måluppfyllelse utifrån den utprovade indikatorn uttrycks då som 100 i en procentskala.

Studiens huvudresultat visar att:

- Måluppfyllelsen generellt sett sjönk i Sverige under 1990-talet fram till 1997, från 85 procent 1991 till 78 procent 1997. Omkring en femtedel av samtliga barn i Sverige levde i hushåll som antingen var ekonomiskt fattiga och/eller erhöll socialbidrag det aktuella året. 1997 levde sammanlagt 433 000 barn 0–17 år under sådana ekonomiskt ansträngda förhållanden. Mellan 1997 och 1999 förbättrades detta. Andelen barn som inte lever under ekonomiskt pressade förhållanden ökade till 82 procent.

- På kommunal nivå varierar denna måluppfyllelse högst avsevärt, från kommuner där endast drygt 60 procent av samtliga barn lever över denna ekonomiska miniminivå till kommuner med en måluppfyllelse på närmare 95 procent. Spridningen mellan landets kommuner har dessutom tenderat öka under 1990-talet.

- Det är i synnerhet i landets tre storstadskommuner och i större städer som barnfattigdomen ökat allra mest. I vissa kommuner har dock barnfattigdomen tenderat minska. Detta i kommuner som redan i ingången av 1990-talet präglades av gynnsamma ekonomiska förhållanden. Av kommunbilagorna framgår samtliga kommuners specifika profil kring barnfattigdomens utveckling under 1990-talet.

- Barnfattigdomen uppvisar en allt tydligare etnisk uppdelning under 1990-talet. Skillnaden mellan barn med svensk respektive utländsk bakgrund har ökat från en risk som är 2,6 gånger så hög för barn med utländsk bakgrund att leva i ett ekonomiskt fattigt hushåll 1991 till en kvot som är 3,3 gånger så hög 1999. Detta kan till stor del förklaras av ekonomisk utsatthet bland barn som växer upp i hushåll som invandrat till Sverige under 1990.

Uppföljningar av denna studie får utvisa i vilken grad som det svenska samhället förmår uppfylla ambitionen att erbjuda alla barn en dräglig materiell uppväxt. Utvecklingen under de två senaste åren, 2000 och 2001, med en minskad arbetslöshet och ökade hushållsinkomster talar för en fortsatt gynnsam utveckling som redan påbörjades 1997. Flera familjepolitiska beslut med fördelningspolitisk genomslagskraft, framförallt höjning av barnbidrag och införande av maxtaxa inom barnomsorgen, genomförs under 2002. I vilken utsträckning dessa förändringar även

kommer de mest ekonomiskt utsatta barnfamiljerna till del blir en uppgift för kommande studier att påvisa.

Att leva på marginalen - en intervjuundersökning om försörjningsstöd, föräldraskap och barns behov, Andreas Andersson, Rapport nr 39/04 www.sodertorn.se

I denna rapport har ett antal föräldrar i familjer som under en lång tid haft försörjningsstöd intervjuats. De intervjuade föräldrarna ger sin syn på hur det är att leva på försörjningsstöd utifrån flera olika aspekter. Gemensamt för alla föräldrar i intervjuerna är att de, efter att alla nödvändiga räkningar är betalda, i första hand prioriterar barnens behov. Vilket betyder att alla föräldrar i princip inte har några ekonomiska resurser till sitt eget förfogande, utan man är ofta hänvisade till det privata nätverket för att klara sin vardagsekonomi. Rapporten ger inga enkla svar om hur föräldraskapet påverkas av att leva med försörjningsstöd utan det hänger samman med ett flertal faktorer. Dels utifrån en aspekt om vilka ekonomiska resurser man har till sitt förfogande, vilket beskrivs som en primär påverkan. Men också utifrån en sekundär påverkan dit känslor av otillräcklighet och att befinna sig i en beroendeställning till socialtjänsten hör. Rapporten innehåller också en litteraturoversikt som beskriver Socialtjänstlagen och FN:s barnkonvention utifrån ett historiskt perspektiv, vars intentioner i slutdiskussionen jämförs med vad de intervjuade familjerna gett uttryck för.

Tryggare kan ingen vara? Förekomst, orsaker och konsekvenser.

Anders Nilsson, Jan Flyghed, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet (Ds 2004:41)

Som framgått av studien är det ett stort antal barn som drabbas av vräkning. Vi beräknar att det rör sig om cirka 1000 vräkt barn-familjer per år i Sverige. Läger man därtill att det i de flesta av dessa hushåll ingår fler än ett barn, är det årligen uppskattningsvis mellan 1500 och 2000 barn vars liv påverkas av en vräkning. Men problemet med svag position på bostadsmarknaden gäller självfallet inte enbart de barnfamiljer som blir vräkt under ett givet år. Det framgår t.ex. av att flera av dem som vi intervjuat ett drygt år efter vräkningen fortsatt saknar ett eget boende.

De förändringar som gjorts i socialtjänstlagen under 1990-talet just för att förhindra att barn drabbas av denna typ av åtgärder har uppenbarligen inte fått något större genomslag. Andelen barn-familjer som vräktes 2001 är nämligen ungefär densamma som tio år tidigare. Detta måste betraktas som uppseendeväckande. I en utvärdering av hur denna lagändring stärkt barnperspektivet framförde också Länsstyrelsen i västra Götaland mycket skarp kritik. De fann ”det anmärkningsvärt att nämnderna trots vetskap om barnens situation inte medverkat till trygga boenden för barnen. Detta oavsett hur hyresskulden uppstått” (Länsstyrelsen 2002:7). Därtill ska läggas Skatteverkets konstaterande att ”barn som upplever att deras föräldrar/vårdnadshavare av olika anledningar är föremål för förrättning löper naturligtvis stor risk för negativ påverkan” (RSV 2003). Kritiken mot de samhälliga instanser som ska motverka marginalisering och social exkludering, i detta sammanhang främst socialtjänsten, blir därmed hård. I synnerhet som det i flera fall handlar om hushåll med tillfälliga och relativt små skulder. Flertalet barnfamiljer hade hyresskulder som understeg 20000 kronor, ett belopp som är lägre än vad en genomsnittlig vräkning kostar. Vi har kunnat konstatera att vräkningen påverkar såväl barnens materiella standard som deras trygghet och att barnets bästa inte tycks komma i främsta rummet i myndigheternas hantering av dessa situationer. Ett trängre boende, där många gånger stora delar

av deras saker är magasinerade, samt svårigheter och skamkänslor för att ta hem kompisar innebär en försämring av de vräkta barnens levnadsstandard och uppväxtvillkor. Situationen efter vräkningen har för många av de barnfamiljer vi intervjuat inneburit ett problematiskt och osäkert boende. De har under längre eller kortare tid varit hänvisade till högst tillfälliga lösningar som boende på hotell och/eller inneboende hos släktingar eller bekanta. Detta förefaller ligga förhållandevis långt ifrån socialtjänstens målsättning att ordna så att ”barn och ungdom växer upp under trygga och goda förhållanden.

Sammanfattning

Som nämndes inledningsvis är området tämligen utforskat och flertalet studier har haft en kvantitativ ansats. Salonens studie som det refererat till har dragit slutsatsen att barnfattigdom förekommer i Sverige och är i huvudsak koncentrerat till storstäderna. En tydlig indikation är också att det finns en etnisk uppdelning. Kompletterande kvalitativa studier som belyser hur det är att leva på marginalen lyser med några få undantag med sin frånvaro. Anderssons intervjustudie har haft ambitionen att beskriva barnens utsatthet och vad det innebär att växa upp i en familj som varit långvarigt beroende av försörjningsstöd.

Klienters erfarenheter av försörjningsstöd/socialbidrag

Utanförskapet – välfärdssystemets baksida, FAS-rapport, (2007)

- Man vill ju kunna försörja sig själv. Anna Angelin, Växjö universitet(artikel)

www.fas.se

”Trots ett för närvarande gott konjunkturläge har vi idag en långtidsarbetslöshet bland ungdomar 18-24 år som har fördubblats sedan januari förra året och därmed omfattar drygt 7 000 unga (AMS 2007). Demografiska prognoser visar att vi står inför en mycket omfattande ökning av unga då de som föddes under det tidiga 1990 talets babyboom snart skall etableras på arbetsmarknaden med den uppenbara risk för trängseffekter och därpå följande arbetslöshet som då uppstår (SOU 2006:102). Försörjningsproblematiken bland unga är redan omfattande då stora grupper har en mycket svag arbetsmarknadsanknytning. I åldrarna 20-24 år är det ungefär 50 000 hushåll eller cirka 10 procent som någon gång under året uppbär ekonomiskt bistånd i form av det man i vardagslag kallar socialbidrag (Olofsson & Thoursie 2006). Ungdomsstyrelsen (2006) menar att dagens hårda arbetsmarknad för unga kan liknas vid den som rådde i början av 1990-talet. Även om ungdomsarbetslösheten inte riktigt har nått de nivåerna så finns alltså uppenbara riskscenarion inom en snar framtid. Därför kan det vara angeläget att dra lärdomar och genomföra fördjupade analyser av utanförskapets effekter för de unga som under 1990-talskrisen blev långvarigt utsatta för marginalisering och bidragsberoende. Hur har deras liv sedan utvecklats och påverkats av långvarig arbetslöshet under ungdomsåren? Idag är de som grupp ganska osynliga då de inte längre räknas som unga arbetslösa utan har blivit en del av den generella statistiken och arbetsmarknadspolitiken. Efter att ha tecknat en översikt kring vilka som hamnade långvarigt utanför och hur de i kvantitativa termer påverkats av detta kommer jag nu övergå till att presentera resultat från de mer kvalitativt inriktade delarna av forskningsprojektet. För att fördjupa förståelsen av vad ett liv i utanförskap inneburit för dessa unga vuxna intervjuades 80 personer när de var i åldrarna 26-30 år som varit arbetslösa och bidragsberoende ända sedan sina sena tonår. De äldsta i gruppen har ett 15 år långt perspektiv på ett vuxenliv

präglat av bidragsberoende och samhälleliga interventioner. Genom att förstå deras livsförlopp och lyssna på deras berättelser kan vi förhoppningsvis lära oss att bättre hantera de framtida generationer unga som hotas av marginalisering. Detta forskningsprojekts teoretiska ram utgörs av teorier om marginalisering samt social exklusion då dessa kan belysa de dynamiska processer som skapar differentiering och utestängning trots att dessa unga lever i ett välfärdssamhälle (Edgren-Schori 2000, Barry & Hallet 1998).”

Avslutande reflektioner

”I industrisamhället var den fas som utgjorde brytningen mellan ungdomstid och vuxenblivande kort och relativt okomplicerad. I dagens kompetensinriktade tjänstesamhälle blir etableringen ofta svår och långvarig för de som saknar tillträde till en alltmer krävande arbetsmarknad. För dessa, vilket väl exemplifieras av de i studien intervjuade, har etableringen mot ett vuxenliv istället blivit en bekymmersam och utsatt fas i livscykeln som spänner över mer än tiotalet år. Utbildning, välfärd och arbetsmarknad står idag formellt sett öppen för alla. Ju öppnare systemen blir på det formella planet desto mer fokuseras på den individuella dysfunktionen. Dessa unga som av olika skäl inte förmått tillgodogöra sig dessa möjligheter exkluderas därmed från en slags meritokrati där kommunikativa och formella kompetenser värderas allt högre och som inte ger tillträde för den som är lågutbildad och far psykiskt illa.

Leder då den långvariga utsatthet som denna grupp utsatts för sedan till livsförlopp där fattigdoms-, exklusions- samt deprivationsprocesser är svåra att bryta? Att effekterna av långvarigt utanförskap hos unga är omfattande visar både vår egen och andras forskning (Nordström-Skans 2004, Franzén & Kassman 2005). Ju längre tid man erfarit försörjningsproblematik i ungdomstidens etableringsfas desto större är också risken för bestående problem med självförsörjning och välfärdsvillkor i stort längre fram i vuxenlivet.

Närmare hälften av de intervjuade i denna studie anser att de tillhör samhällets underklass. Deras ställning i samhället är också ett slags andra klassens medborgarskap där de inte förmått att kvalificera in i den rättighetsbaserade sociala välfärden utan fortfarande är utelämnade till en selektiv bidragspraktik. Livet blev sammanfattningsvis inte alls vad de förväntat sig eller hoppats på. Differentieringen av levnadsvillkor och ekonomisk trygghet inom denna generation är mycket omfattande i relation till hur väl de lyckades etablera sig under de tidiga åren i vuxenliv och effekterna av detta är av allt att döma bestående. Polariseringen mellan de som klarar sig och de som står utanför arbetsmarknad och möjlighet till egen försörjning har ökat (Socialförsäkringsboken 2006). Vad vi däremot vet mindre om är den samhällsekonomiska kostnaden av att långvarigt utestänga i huvudsak friska och välmotiverade unga människor från arbetsmarknaden.”

”Jag anser detta vara en mycket angelägen frågeställning i relation till hur mycket och på vilka sätt samhället och socialtjänsten bör hantera unga som hotas av långvarig marginalisering. Vårt forskningsprojekt är nu i princip avslutat men arbetet fortsätter genom min kommande doktorsavhandling kring denna grupp unga och deras utanförskap”.

*Att lära av klienten – samforskningssamtal i utbildningssammanhang
Gävle kommun, Kvalitet och uppföljning, Rapport 2005:04*

Som utbildare (Bengt Weine, Kenneth Gustavsson) och handledare ägnar vi mycket tid och många samtal åt hur det psykosociala arbetet kan utvecklas till att bli så klientinriktat som möjligt samtidigt som kraven på resultat, effektivitet och rättsäkerhet tillvaratas. I diskussionerna har vi till stor del fått lita till vår egen och andras erfarenhetsbaserade kunskaper. Hur ska vi veta om vi gör rätt saker vid rätt tillfällen tillsammans med rätt personer? Det borde givetvis vara självklart att fråga våra klienter i första hand. Hur kan vi lära oss att bättre tillvarata deras upplevelser och erfarenheter av våra metoder och vårt förhållningssätt vare sig det gäller utrednings- eller behandlingsarbete? Hur ska vi få fram användbar information?

De avsikter som vi beskrev i inledningen blev väl uppfyllda. I mötet mellan socialarbetare och klient sattes strålkastarljuset i hög grad på relationsfaktorer. Återkommande begrepp där är:

- Tydlighet – sammanhangsklargörande, rakhets och ärlighet
- Lyhörighet – goda lyssnare med intuition och timing, bemöta där den andre faktiskt är.
- Icke vetande – genuin nyfikenhet, viljan att lära sig förstå, öppenhet för det slumpartade.
- Uthållighet – stå fast vid överenskommelser, vara ordhållig och pålitlig.
- Flexibilitet – på den andres planhalva, följa den andres förändringside och tid.
- Delaktighet – bjuda in klientens expertis, se den som en omistlig del i arbetet.

Något som också tydliggjordes var vikten av att använda det naturliga nätverket, men att vara uppmärksam så att man inte körde slut dem, samt betydelsen av gott samarbete mellan de inblandade, inte minst mellan olika professionella.

Sammanfattning

Sammantaget har det varit svårt att finna studier som belyser klienters upplevelse av att vara bidragsberoende. Ett undantag är den FAS-rapport som medtagits i översikten. Rapporten utgår från ett kvantitativt material och har kompletterat materialet med kvalitativa intervjuer. Fokus har varit åldersgruppen 26 – 30 år och dessa har varit bidragsberoende sedan sena tonår. Ett tydligt resultat är ju längre tid man erfarit försörjningsproblematik i ungdomstidens etableringsfas desto större är också risken för bestående problem med självförsörjning och välfärdsvillkor i stort längre fram i vuxenlivet. Ett annat sätt att möta och lära av klienten är att göra som i Gävle det vill säga genomföra en studiecirkel i vilken både personal och klienter ingår. Syftet är att utveckla det psykosociala arbetet.

Brukare/klienter med långvarigt biståndsmottagande. Hur ser gruppen ut och varför har de inte kommit vidare?

Kidnappad av verkligheten – Om vägar ut ur ett långvarigt biståndsmottagande (2004), Lennart Forsberg . www.fouivast.se

Detta är en rapport om ett projekt med långvariga biståndsmottagare som genomfördes på enheten för ekonomiskt bistånd inom stadsdelsförvaltningen (SDF) Centrum i Göteborg från januari 2002 till och med juni 2003. Projektarbetet utfördes av socionomerna Lennart Forsberg och Ragnhild Wentzel. Lennart Forsberg, som också skrivit den här rapporten, var projektledare. Syftet med projektet var att utveckla en ny arbetsmodell för att finna vägar ut från ett långvarigt ekonomiskt biståndsmottagande och att förhindra ett långvarigt biståndsmottagande. Projektet innebar både organisering av arbetet samt utveckling av metoder.

Utgångspunkter

De som går in i perioder av socialbidragsberoende upptäcker ofta att de inte bara tvingas minska sin konsumtion, utan också successivt utestängs från aktiviteter som de annars betraktar som en del av det sociala livet – till exempel resor och fritidsaktiviteter. Många, i synnerhet ensamföräldrar, vittnar också om den psykiska press denna gradvisa deprivation innebär och den isolering som blir följden (*Nilsson, 1989; Gunnarsson, 1993; Socialstyrelsen 1995; Socialdepartementet, 1998, SOU 2000:40 s.159*).

Risken för passivering ökar med längden på bidragstiden, samtidigt som man sannolikt kan anta att ett passivt bidragsmottagande påverkar möjligheten till en förändring på ett negativt sätt. När de årsvisa övergångarna från långvarigt bidragstagande till annan typ av försörjning granskas är huvudintrycket relativt nedslående. Ytterst få förefaller etablera någon form av stabil försörjning via arbete eller studier och påfallande höga andelar blir kvar i socialbidragssystemet, antingen för fortsatt långa perioder eller för kortare tider. Detta är en tydlig indikation på de svårigheter som man möter inom gruppen och ett uttryck för den marginella position individerna trots allt befinner sig i. (*SOU 2001:54 s. 193*).

Hälsotillståndet för gruppen långvariga biståndsmottagare kan närmast beskrivas som alarmerande. Att det finns personer som får ekonomiskt bistånd därför att de är sjuka har nyligen uppmärksammats av Svenska Kommunförbundet, Landstingsförbundet och Socialstyrelsen som tillsammans med Riksförsäkringsverket publicerat en rapport. I rapporten redovisas en rikstäckande kartläggning vars syfte bland annat varit att skaffa en översiktlig bild av hur många hushåll som har ekonomiskt bistånd på grund av att de är sjuka och nollplacerade. Rehabilitering eller utanförskap? Om sjuka, nollplacerade med ekonomiskt bistånd. (I Jonasson 2004)

Resultat

Det arbete som vi utförde inom ramen för det aktuella projektet baserade sig på några självklara grundstenar i socialt arbete, som ett gediget och väl utfört utrednings- och motivationsarbete, tät kontakt, klientens aktiva medverkan, en fungerande samverkan och ett tydligt uppdrag. Motsatsen till detta fann jag hos försörjningsgruppen där man arbetade utifrån ett otydligt uppdrag samt saknade kunskap om klientens behov och möjligheter. Det tycks som om både personal och arbetsledning befinner sig i en situation som man inte kan påverka, att man befinner

sig i händerna på en händelseutveckling som lever ett eget liv. Trots att antalet ärenden minskat drastiskt sedan de värsta krisåren under 1990-talet lever enheten under stor press. Devisen rätt pengar till rätt person i rätt tid, som myntades under krisåren, tycks fortfarande vara gångbar. Men den räcker inte för att ge klienterna stöd. När antalet ärenden nu har minskat borde det finnas möjlighet att stödja klienterna den omfattning som behövs. Så länge det finns klienter som är aktuella för ekonomiskt bistånd, är det vårt uppdrag att bistå dessa individer med hjälp att finna en annan försörjning. För att kunna genomföra detta uppdrag på bästa sätt bör vi först fundera över det arbete vi utträttar och inte lägga skulden för ett eventuellt misslyckande på våra klienter eller på den omkringliggande verkligheten. Om vi inte inser att vi är en del av problemet kommer vi aldrig att förstå att vi också är en del av lösningen.

Rehabilitering eller utanförskap? — Om sjuka, nollplacerade med ekonomiskt bistånd (2004)
Inger Jonasson

Hösten 2003 genomfördes för första gången en rikstäckande kartläggning av i vilken omfattning ekonomiskt bistånd/socialbidrag ges på grund av att personer är sjuka, saknar arbete och inte har rätt till vare sig arbetslöshetsersättning eller ersättning från sjukförsäkringen. Kartläggningen, som redovisas i denna rapport, som är gjord i samarbete mellan Riksförsäkringsverket, Socialstyrelsen, Svenska Kommunförbundet och Landstingsförbundet.

Sedan krisåren på 1990-talet har socialbidragsmottagandet i landet sjunkit kraftigt. Däremot har inte det långvariga bidragsmottagandet sjunkit i samma takt. Rapporten handlar om en sannolik orsak till långvarigt bidragsmottagande.

De människor som rapporten handlar om har ofta problem som berör flera myndigheters ansvarsområden: De saknar arbete, de är sjuka och de har ekonomiskt bistånd. För att de ska kunna få sina behov tillgodosedda är det nödvändigt att samtliga inblandade parter – kommun, hälso- och sjukvård, försäkringskassa och arbetsmarknadsorgan – samarbetar. Ytterst handlar det om vilket samhälle vi vill ha. Istället för att godta att människor står utanför arbetsmarknaden måste samhället sträva efter att integrera så många som möjligt i arbetslivet och anpassa arbetsuppgifterna utifrån människors förutsättningar. Utgångspunkten måste vara att enskilda individer ges möjlighet att arbeta utifrån sin förmåga.

Det möjligas konst – om ekonomiskt bistånd, utredning och rehabilitering
Peter Dellgran m fl, FoU-rapport 2005:4
www.fouivast.se

Det finns många föreställningar om arbetet med ekonomiskt bistånd – det är tråkigt, det har låg status, socialsekreterarnas funktion är kamrerens eller handläggarens. Det är vår uppfattning att ekonomiskt bistånd är en utmärkt inkörspport till socialt arbete i ordets bästa mening. Som socialsekreterare inom försörjningsstöd förfogar vi över både ekonomisk utredning och utredning av människans hela livssituation. En solig ansökan, full med kaffefläckar, kan vara den bästa infallsvinkeln att påbörja ett förändringsarbete utifrån. Varför räcker inte pengarna? Varför är det så många recept och läkarkvitton? Och hur mår barnen i familjen? Vi som har deltagit i FoU-

cirkeln vill förmedla en inblick i arbetet på ett socialkontor med de sämst ställda grupperna i vårt samhälle – de som påbörjar och avbryter olika insatser, de som lever av socialbidrag under många år, de som uppvisar en diffus sjukdomsproblematisering. I denna grupp återfinns de sjuka socialbidragstagarna, de som är nollklassade av försäkringskassan. Det är den grupp som har svårast att göra sig hörd inom socialtjänst, sjukvård, försäkringskassa och arbetsförmedling. Detta är alltså en i allra högsta grad oprioriterad grupp där vår uppfattning är att socialtjänsten har en skyldighet att utreda och följa upp att människorna får den hjälp de behöver och av rätt huvudman. I arbetet med rapporten har vi tvingats sätta ord på och återigen tänka igenom och diskutera hur vi arbetar. Vi hoppas att vi lyckats förmedla den hoppfullhet och glädje som vi känner inför arbetet samt att vi lyckats förmedla till våra kollegor att arbetet med ekonomiskt bistånd är ett kvalificerat socialt arbete som fokuserar på människans totala livssituation och förändringsmöjligheter.

Vägen till arbete. slututvärdering

Dalarnas forskningsråd. Mia Stålgren Lind, juni 2007

www.dfr.se

Rapporten beskriver ett samverkansprojekt mellan Arbetsförmedlingen, försäkringskassan och Socialtjänsten i Orsa kommun. Syftet har varit att minimera rundgången mellan myndigheterna. Projektet har fungerat som resurs både för de människor som är i behov av särskilt stöd och för de myndigheter som är inblandade. En viktig del har varit att prova nya och okonventionella metoder för att finna lösningar som leder till arbete, utbildning eller andra former av egen försörjning för projektdeltagarna.

Sammanfattning

Nationella kartläggningar gällande i vilken omfattning ekonomiskt bistånd/socialbidrag ges på grund av att personer är sjuka, saknar arbete och inte har rätt till vare sig arbetslöshetsersättning eller ersättning från sjukförsäkringen. Sammantaget har antalet personer som erhåller försörjningsstöd minskat. Däremot har de inom gruppen som är långvarigt beroende av försörjningsstöd ökat. Den samlade bilden är att hälsotillståndet för gruppen långvariga biståndsmottagare i det närmaste kan beskrivas som alarmerande. Kan detta sistnämnda vara ett skäl till svårigheterna att finna fungerande lösningar som avbryter bidragsberoendet. Marginaliseringen är total och hindren är många. Kan en framkomlig väg vara som ovan refererade Orsa exempel att fördjupa samverkan med arbetsförmedlingen och försäkringskassan. En väsentlig part är sannolikt också psykiatri.

Sammanfattande slutsatser

Den samlade bilden efter genomgång av rapporter och litteratur som rör försörjningsstödsområdet är en dominans av kvantitativt material. Förtjänsten med kvantitativa studier är att det ger en övergripande uppfattning om hur de utsatta grupperna ser ut, dess svårigheter och behov. I stor utsträckning saknas rapporteringar kring hur arbetet skall organiseras och hur man bör/skall arbeta. Någon författare nämnde att både klienten och organisationen är kidnappad av verkligheten. Det handläggs och det handläggs men ingen stannar upp och funderar kring utfallet och vad man skulle kunna göra för att förbättra och utveckla arbetet. Funderingar som väckts vid genomgång av de rapporter som omnämnts är att en framkomlig väg skulle kunna vara;

1. Lokala kartläggningar av klientgenomströmningen i syfte att få kunskap om hur det ser ut i den egna kommunen och använda det som underlag för att organisera det lokala arbetet.
2. Använda lokala kartläggningar och de frågor som väcks vid bearbetningen som underlag för att utveckla organisationen.
3. Tematisera och använd frågeställningarna som underlag för exempelvis studiecirklar.
4. Forum för reflektion kring arbetet.
5. Brukarundersökningar för att få en uppfattning om vad de anser behöver utvecklas.
6. Ett välkänt tema är att utveckla samverkan med arbetsförmedlingen och försäkringskassan för att minska rundgången.
7. En fundering kring de klientgrupper som blir kvar i försörjningsstödssystemet är i vilken utsträckning de är "marginaliserade" och om så är fallet vad innebär detta för deras möjligheter att börja ta ansvar för sin situation. Är de resurser som socialtjänsten förfogar över tillfyllest. Gör vi rätt saker och vad skulle vi göra i stället?

Övriga referenser

AMS (2007) Arbetsmarknadsdata februari 2007, aktuell statistik Arbetsmarknadsverket.

Angelin A. i Olofsson, J (red) (2007) *Utbildningsvägen – vart leder den?* SNS Förlag Finland: 2007.

Angelin A. och Salonen T. (2004) *Man vill ju kunna försörja sig själv – en studie om försörjningspolitik och arbetslöshet bland unga vuxna i Malmö*, Malmö Stad:2004.

Bauman Z. (1998). *Arbete, konsumtion och den nya fattigdomen*. Göteborg: Daidalos.

Bunar, Nihad & Mats Trondman (red) (2001). *Varken ung eller vuxen*. Stockholm: Atlas.

Börjeson, Martin (2001). ”Vad innebar 1990-talet för ungdomars livsvillkor”, i Bergmark, Åke (red) *Ofärd i välfärden*. Antologi kommittén Välfärdsbokslut. SOU 2001:54. Stockholm: Socialdepartementet.

Edgren-Schori, M. (2000) *Social exclusion - En kunskapsöversikt och begreppsanalys*. Stockholm: Socialhögskolan Stockholms Universitet.

Fattigdom i välfärdsstaten Socialtjänstforum – ett möte mellan forskning och socialtjänst
En konferens i Göteborg 16 –17 april 2002 (FAS)

Gullberg, Anders & Martin Börjeson (1999). I vuxenlivets väntrum. Umeå: Boréa.

Halleröd B. (2002) ’*Fattigdom nu och då, här och där*’, i *Fattigdom i välfärdsstaten*. Stockholm: Forskningsrådet för Arbetsliv och Socialvetenskap.

Hjort, Torbjörn & Tapio Salonen (2000). *Knapphetens boningar. Om fattiga barnfamiljers boende och ekonomi*. Meddelanden från Socialhögskolan 2000:8, Lunds universitet

Hjort, T. (2004) *Nödvändighetens pris – konsumtion och knapphet bland barnfamiljer*. Lund: dissertations in Social Work, Lunds Universitet Socialhögskolan.

Jonsson, Jan O., Viveca Östberg, Marie Evertsson & Sara Brolin Låftman (2001). *Barns och ungdomars välfärd*. Antologi kommittén Välfärdsbokslut. SOU 2001: 55. Stockholm: Socialdepartementet.

Jönsson, L R (2003) *Arbetslöshet, ekonomi och skam* Lund dissertations in social work Lund: 2003.

Meuwisse A., Sunesson S., Swärd H. (2000) *Socialt arbete – en grundbok* Natur & Kultur Falköping.

Nordström Skans, O. (2004) *Har ungdomsarbetslöshet långvariga effekter?* IFAU Rapport 2004:13 Uppsala.

Olofsson, J. (red) (2005) *Den tredje arbetslinjen – bortom den svenska modellen och marknadsliberalismen* Agoras årsbok 2005 Avesta 2005

Olofsson, J. & Thoursie A., (red) (2007) *Ungas framtidsvägar* Agoras årsbok 2006 Finland 2007
Rantakeisu, U. (2002). *Arbetslöshetens olika ansikten. Fyra studier om arbetslöshetens sociala och hälsomässiga ytringar*. Karlstad: Universitetstryckeriet.

Salonen, Tapio (2000). ”Ungdomars socialbidragstagande och försörjningssvårigheter under 1990-talet”, i Bergmark, Åke (red) *Välfärd och försörjning*. Antologi kommittén Välfärdsbokslut. SOU 2000: 40. Stockholm: Socialdepartementet.

Salonen, Tapio (2002). *Barns ekonomiska utsatthet under 1990-talet*. Bidrag till ett kommunalt barnindex. Stockholm: Rädda Barnen.

SCB (2002b). *Barn och deras familjer 2000*. Demografiska rapporter 2002:2. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

Schröder, Lena (2001). ”Att vara ung på den svenska arbetsmarknaden”, i *Ungdomars villkor och samhällets vård*. Stockholm: FAS.

Socialstyrelsen (2007). *Social rapport 2006*. Stockholm.

Socialstyrelsen ((2008). *Individ och familjeomsorg*, Lägesrapport 2007

Salonen Tapio (2003) *Ungas ekonomi och etablering en studie om förändrade villkor från 1970-talet till 2000-talets inledning* Ungdomsstyrelsens skrifter 2003:9 Stockholm.

SOU 2001:79. *Välfärdsbokslut för 1990-talet*. Slutbetänkande. Kommittén Välfärdsbokslut. Stockholm: Socialdepartementet.

SOU 2006:102 (2006) *Samverkan för ungas etablering på arbetsmarknaden* Stockholm 2006

Ungdomsstyrelsen (2006) *Arbetsmarknadssatsningen – att bryta ungdomars utanförskap på arbetsmarknaden* Ungdomsstyrelsens skrifter 2006:6, Stockholm.

Utanförskapet – välfärdssamhällets baksida Socialtjänstforum – ett möte mellan forskning och socialtjänst En konferens i Göteborg 24–25 april 2007

Välfärdens ansikte mot 2000-talet (2007), Socialvetenskaplig tidskrift, årgång 14, nr 1 -2